

A vertical yellow bar with rounded corners on the left side of the page.

Ny arbets- marknad kräver ny politik

TCOs ARBETSMARKNADSPOLITISKA PROGRAM

Författare **Mats Essemyr**

mats.essemyr@tco.se

08-782 92 72

Form: Katarina Moberg

Tryck: Arkitektkopia 2017

Innehållsförteckning

Läget på den svenska arbetsmarknaden	5
Vad ska arbetsmarknadspolitiken uppnå?	6
Hög sysselsättning	7
Låg arbetslöshet	7
God matchning	7
Hög omställningsförmåga	8
Snabbare etablering på arbetsmarknaden	8
Så fungerar omställningen idag	9
Tillsvidareanställd tjänsteman med lång yrkeskarriär	9
Visstidsanställda, egenföretagare samt arbetstagare utan kollektivavtal	10
Arbets sökande som inte jobbat alls eller bara kort tid	11
Nyanländ i etableringsuppdraget	12
Riktlinjer för den framtida arbetsmarknadspolitiken	14
Bättre samverkan mellan politikområden	14
En tydligare ansvarsfördelning inom arbetsmarknadspolitiken	14
De arbetsmarknadspolitiska insatserna måste anpassas till dagens och morgondagens arbetsmarknad	17
Arbetslöshetsförsäkringen måste omfatta fler	17
Kvalificerad vägledning	18
Ge högskolan och yrkeshögskolan ett omställningsuppdrag	18
Insatser mot arbetskraftsbrist	19

Arbetslivspolitikerna ska öka drivkrafterna att röra sig till bristyrken, men minska behovet att röra sig från bristyrken. Inriktningen bör vara att göra bristyrkena mer attraktiva.

Arbetsmarknadspolitiskt program

Sedan många decennier vilar vårt välstånd på att människor klarar av att ställa om då förutsättningarna för olika verksamheter förändras. TCOs arbetsmarknadspolitiska program tar sin utgångspunkt i att produktion och verksamheter ständigt förändras. Vi bejakar denna förändring, men ska vi klara arbetsmarknaden så måste arbetsmarknadspolitiken delvis förnyas. Vi anger här i vilken riktning politiken måste gå.

Läget på den svenska arbetsmarknaden

Att arbetsmarknaden fungerar väl är av stor betydelse, både för den enskilde och för samhället. För den enskilde innebär en väl fungerande arbetsmarknad att möjligheterna att hitta ett arbete är goda, liksom möjligheterna att få ett nytt arbete om man skulle bli arbetslös. Det innebär också att det är lättare att byta jobb eller gå vidare i karriären om man så önskar.

Tillgång till kompetent arbetskraft och att lediga jobb snabbt kan tillsättas är samtidigt viktigt för företagens konkurrenskraft och för välfärdssektorns möjlighet att leverera tjänster av hög kvalitet. En väl fungerande arbetsmarknad ökar tillväxten.

Den svenska arbetsmarknaden fungerar på många sätt väldigt bra. Sysselsättningen är hög och även om kvinnornas sysselsättningsgrad fortfarande är lägre än männens så är den mycket hög i ett internationellt perspektiv. Samma sak gäller äldres sysselsättningsgrad.

Samtidigt har det på senare år blivit allt tydligare att det skett en tudelning på arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden är lägre och arbetslösheten högre bland unga som inte har gått klart gymnasiet. Äldre som blir arbetslösa har svårt att komma tillbaka i arbete och det tar allt för lång tid för nyanlända att

etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. En fjärde grupp som har en svår situation på arbetsmarknaden är personer som har en funktionsnedsättning.

Det finns även stora geografiska skillnader i sysselsättningsgrad och arbetslöshet. År 2014 låg sysselsättningsgraden på över 70 procent i Stockholm och Halland, medan den låg runt 60 procent i Gävleborg och Blekinge. Arbetslöshetstalen visar i stort ett omvänt mönster. Skillnaderna har vuxit gradvis sedan åtminstone 2009.¹

Den svenska arbetsmarknaden präglas dessutom av en ökande polarisering. Det innebär att tillväxt av jobb sker dels bland de mest högkvalificerade jobben, dels bland de mest lågkvalificerade medan andelen jobb som kräver medelhöga kvalifikationer minskar. Fortsätter den utvecklingen leder det till lägre produktivitet och sämre tillväxt. Ett ytterligare problem är bristande matchning. I många yrken i såväl privat som offentlig sektor råder det sedan flera år brist på arbetskraft vilket hämmar tillväxten och hotar kvaliteten i välfärden. Bland bristyrken finns många som organiseras av TCO-förbunden, till exempel lärare, civilingenjörer, IT-arkitekter, specialistsjuksköterskor och socialsekreterare. Det råder dock även brist på undersköterskor och personal inom bygg och transport där kraven på utbildning är lägre.

Kompetenskraven i arbetslivet har höjts och under de senaste decennierna har befolkningens utbildningsnivå ökat kraftigt. Andelen med eftergymnasial utbildning i befolkningen 25–64 år har fördubblats på femton år. Digitaliseringen och automatiseringen bedöms innebära att kraven på utbildning och kompetensutveckling genom hela arbetslivet kommer att öka. Det kommer att påverka inte bara de som idag har svårt att få ett arbete utan även de som har en starkare ställning på arbetsmarknaden, men som behöver höja sin kompetens eller byta inriktning för att fortsätta att utvecklas i arbetslivet.

Vad ska arbetsmarknadspolitiken uppnå?

Arbetsmarknadspolitiken ska svara upp mot utmaningar på fem områden; sysselsättning, arbetslöshet, matchning, omställning och etablering.

Hög sysselsättning

Sysselsättningen är central för vår samhällsmodell. Att en stor andel av befolkningen är sysselsatt (sysselsättningsgraden) är avgörande för vårt välstånd. En hög sysselsättningsgrad är också avgörande för finansieringen av välfärden. Klarar vi inte en hög sysselsättningsgrad så måste åtagandena inom välfärden sänkas. Därför är det positivt att fler personer har kommit in i arbetskraften² under de senaste åren. Då kvinnors sysselsättningsgrad fortfarande är lägre än mäns är jämställdhet mellan kvinnor och män en viktig faktor för att upprätthålla en hög sysselsättningsgrad. Det är särskilt viktigt att utrikesfödda kvinnors arbetskraftsdeltagande ökar. Framöver består utmaningen i att de som kommer in i arbetskraften även måste få ett arbete så att de får möjlighet att bidra till samhället och styra sin egen framtid.

Låg arbetslöshet

Självklart är det önskvärt att den öppna arbetslösheten är låg. Under senare år har det blivit uppenbart viktigt att skilja mellan långtidsarbetslöshet, som har strukturella orsaker, och korttidsarbetslöshet, så kallad friktionsarbetslöshet. På en dynamisk arbetsmarknad som den svenska uppstår korttidsarbetslöshet som en konsekvens av att många arbetstagare byter jobb. Det kan då uppkomma ett glapp mellan två jobb. Om korttidsarbetslösheten är obefintlig står arbetsmarknaden förmodligen stilla. Långa arbetslöshetstider däremot, indikerar svårigheter för olika grupper att få jobb. Parallellt med att den genomsnittliga arbetslösheten (det relativa arbetslöshets-talet) måste ner från dagens nivå på nästan sju procent, bör arbetslöshetspolitiken fokusera på ett rimligt mål för långtidsarbetslösheten. Eftersom det sker många jobböppningar på den svenska arbetsmarknaden bör den som varit utan arbete på den ordinarie arbetsmarknaden mer än sex månader betraktas som långtidsarbetslös.³ Under 2015 var den siffran i genomsnitt cirka 110 000 personer på årsbasis.⁴

God matchning

Att matcha jobsökanden med lediga platser är centralt för tillväxten. Fungerar inte matchningen så leder det till sam-

hållsförluster dels genom höga kostnader för arbetslöshet, dels genom utebliven produktion. På senare år har matchningen på arbetsmarknaden försämrats vilket tar sig uttryck i många lediga jobb samtidigt som arbetslösheten är hög. Det beror främst på att tillgången till utbildad arbetskraft för de lediga jobben har minskat. Det är viktigt att matchningen sker på ett sätt där individens utbildning och erfarenhet tas tillvara. För individen och för den samlade effektiviteten på arbetsmarknaden bör en arbetslös få rätt jobb, hellre än vilket jobb som helst. Individens investering i sitt eget humankapital får inte förslösas genom att han eller hon matchas in för snabbt till ett jobb som inte står i paritet med utbildningsnivå och tidigare erfarenhet. Under perioden november 2015 till november 2016 ökade antalet kvarstående platser vid månadens slut med cirka 10 000, till nästan 77 000 samtidigt som arbetslösheten var cirka 6,5 procent.

Hög omställningsförmåga

God omställning är förklaringen till att den svenska arbetsmarknaden fungerar bättre än i många jämförbara länder. Omställningsförmåga innebär att personer som blir uppsagda, riskerar uppsägning eller självmant vill byta arbete klarar den processen utan att hamna i öppen arbetslöshet eller åtminstone bara för en kort tid. Sett i ett vidare sammanhang är det centrala att de som blir arbetslösa till följd av omstrukturering inte hamnar i långtidsarbetslöshet. En viss friktionsarbetslöshet kan uppkomma på en arbetsmarknad där en stor andel av alla jobb omsätts varje år.

Till omställning bör även räknas de personer som behöver återkomma till arbetsmarknaden efter långvarig sjukskrivning. Målet bör vara, att de som återkommer till arbetsmarknadsinsatser efter sjukskrivning inte ska hamna i långtidsarbetslöshet (sex månader).

Snabbare etablering på arbetsmarknaden

En stor andel av de arbetslösa utgörs av personer som inte har kommit in på den svenska arbetsmarknaden, i huvudsak unga och nyanlända. Att det tar lång tid att etablera sig på arbets-

marknaden har stora negativa konsekvenser för individen såväl som för samhället. En allt viktigare uppgift för arbetsmarknadspolitiken är därför att påskynda inträdet och underlätta etableringen på arbetsmarknaden. Även utbildningspolitiken måste utformas på ett sätt som underlättar övergången från studier till arbete. Målsättningen bör vara att andelen unga som blir långtidsarbetslösa, liksom att den tid det tar för nyanlända män och kvinnor att uppnå varaktig sysselsättning, ska minska.

Så fungerar omställningen idag

Omställningssystemet ser i praktiken väldigt olika ut beroende på vilken situation den arbetslösa tidigare har befunnit sig i. För att rätt förstå arbetsmarknadspolitikens utmaningar är det viktigt att se hur arbetsfördelning mellan aktörer, ersättningsystemen och tillgängliga insatser varierar. Nedan presenteras fyra typfall.

Tillsvidareanställd tjänsteman med lång yrkeskarriär

En tillsvidareanställd tjänsteman som efter flera år på en arbetsplats blir övertalig, eller hamnar i riskzonen för övertalighet, fångas nästan alltid upp av en omställningsorganisation⁵ som på basis av parternas omställningsavtal bedriver verksamhet runt om i landet. Omställningsorganisationerna ger vägledning och kompetenshöjning för karriärbyte under uppsägningstiden eller i samband med varsel. På tjänstemannaområdet och på delar av LO-området fyller omställningsersättning och i förekommande fall den fackliga organisationens inkomstförsäkring ut arbetslöshetsersättningen med upp till 80 procent av tidigare lön i sju månader. Men detta gäller alltså under förutsättningen att arbetsgivaren har kollektivavtal som omfattar omställningsinsatser.

Till TRR Trygghetsrådet, den största omställningsorganisationen på tjänstemannasidan, ansökte 2015 drygt 14 700 personer om stöd. TRR Trygghetsrådet har en mycket hög målfyllelse. Sedan lång tid tillbaka går minst åtta av tio som fått stöd vidare till nytt jobb eller utbildning. Ytterst få går vidare

till Arbetsförmedlingen som öppet arbetssökande. På arbetarsidan är TSL störst. År 2015 beviljades stöd för drygt 17 000 personer. Måluppfyllelsen är likaledes i genomsnitt cirka 80 procent.

De nionde och tionde personerna i gruppen som får omställningsinsatser blir dock arbetssökande hos Arbetsförmedlingen. Arbetsförmedlingen har då ansvar för att dessa personer ges tillräckliga arbetsmarknadsinsatser. När omställningsstödet och inkomstförsäkringen tar slut är arbetslöshetsersättningen den kvarvarande försörjningskällan. A-kassan ligger idag på maximalt 80 procent av 25 000 kronor per månad. För en genomsnittlig tjänsteman i privat sektor utgör det 52 procent av inkomsten innan arbetslösheten.

Visstidsanställda, egenföretagare samt arbetstagare utan kollektivavtal

Den här gruppen omfattas som regel inte av omställningsavtal⁶ och får således inte tillgång till vare sig stödinsatser eller den avgångsersättning som fyller ut av a-kassan.⁷ Om till exempel en visstidsanställning går ut, arbetsgivaren saknar kollektivavtal eller en egenföretagare inte får nytt uppdrag så blir denne, efter inskrivning på Arbetsförmedlingen, arbetssökande.

Arbetsförmedlingen ska så tidigt som möjligt göra en bedömning av vilka insatser som krävs för att personen skall undvika att hamna i lång arbetslöshet. För de som bedöms sakna särskilda svårigheter är principen att man under den första tiden själv aktivt ska söka arbete.

Den som har arbetat minst halvtid i sex månader under året som föregick arbetslösheten är kvalificerad för arbetslöshetsersättning. Hon eller han har då cirka 14 månader på sig att skaffa nytt jobb på egen hand. Är man inte medlem i en a-kassa eller inte har varit medlem tillräckligt länge så får man ett grundbelopp på maximalt 365 kronor per dag.

Av de cirka 190 000 öppet arbetslösa i oktober 2016, fick knappt hälften, cirka 95 000, ersättning från a-kassan. Hälften

av de öppett arbetslösa uppfyllde sålunda inte kvalificeringsreglerna.

Många visstidsanställda är unga, välutbildade och saknar annan arbetslivsrelaterad problematik. Många av dem återkommer därför relativt snabbt i arbete efter att ha blivit arbetslösa. Dynamiken på den svenska arbetsmarknaden är hög och även i lågkonjunktur skapas många jobb och jobböppningar.

Att vara visstidsanställd kan dock få långsiktiga effekter på en persons etablering på arbetsmarknaden. Visstidsanställda får till exempel mindre kompetensutveckling av sin arbetsgivare och har sämre hälsa än tillsvidareanställda.

Egenföretagare (och kombinatorer) har mycket svårt att få tillgång till arbetslöshetsförsäkringen. Principen är att det egna företaget måste avvecklas eller hållas vilande för att man ska kunna komma ifråga för ersättning. Det leder till att många lämnar branschen eller hamnar i mycket otrygga arbetsförhållanden.

Arbetsökande som inte jobbat alls eller bara kort tid

Den som är arbetslös men inte har arbetat tidigare eller bara kort tid – till exempel unga – uppfyller inte arbetsvillkoret och har därför inte rätt till a-kassa.

Den arbetsökande som har fyllt 25 år och inte är kvalificerad för arbetslöshetsersättning får kommunalt försörjningsstöd i 14 månader. Efter den tiden har den sökande en rätt att få ta del av jobb- och utvecklingsgarantin. Den som inte har fått a-kassa tidigare får aktivitetsstöd på 223 kronor per dag. Aktivitetsstödet har ingen bortre tidsgräns.

Den som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program istället för att söka arbete på egen hand under de inledande 14 månaderna, får aktivitetsstöd om 223 kronor per dag.

Jobb- och utvecklingsgarantin förändrades i början av 2016. Istället för en strikt indelning i tre faser med detaljerad avgränsning av möjliga åtgärder, kan Arbetsförmedlingen

nu sätta in en stor mängd åtgärder beroende på den sökandes individuella behov. Den sista fasen, sysselsättningsfasen, ska vara helt avskaffad den 31 januari 2018.

För den som är under 25 år och inte kvalar in i a-kassan krävs en period om tre månaders jobbsökande innan man kommer ifråga för jobbgarantin för unga. Vanligtvis får man då utvecklingsersättning om 141 kronor per dag för de som gått ut gymnasiet. På senare år har en rad arbetsmarknadspolitiska åtgärder för unga tillkommit. Man behöver inte längre vänta i tre månader innan man kan få tillgång till åtgärder.

Under juni månad 2016 fick drygt 130 000 personer aktivitetsstöd eller utvecklingsersättning.⁸ I den siffran ingår inte bara de som inte var berättigade till a-kassa, utan även de som fått a-kassa utan att få ett nytt arbete och därför fortsatt som inskrivna arbetssökande.

Nyanländ i etableringsuppdraget

Den som är nyanländ till Sverige genomgår en asylprövning som Migrationsverket ansvarar för. När uppehållstillstånd har beviljats och personen flyttat ut i en kommun övergår ansvaret till Arbetsförmedlingen, i det som kallas etableringsuppdraget. Arbetsförmedlingens etableringsinsatser pågår i maximalt två år och kan omfatta praktik och utbildning.

Den ersättning som utgår ligger på 308 kronor per dag, fem dagar per vecka. Den kallas etableringsersättning. För att få denna måste man följa den individuella etableringsplan som upprättas och som är grunden för etableringen på arbetsmarknaden. Handlingsplanen är individuell men i den finns alltid SFI, praktik och validering samt samhällsinformation.

Nyanlända är en mycket heterogen grupp. Såväl utbildningsnivån som yrkesbakgrunden varierar. Många har hög utbildning och en bakgrund inom yrken där det råder brist på arbetskraft i Sverige samtidigt som en betydande grupp har lägre utbildning. De arbetsmarknadspolitiska insatser som nyanlända tar del av ser därför mycket olika ut.

Den som är nyanländ har tillgång till två former av subventionerade anställningar; nystartsjobb och instegsjobb. De förra är inte bara till för nyanlända utan även för långtidsarbetslösa. Det är ett anställningsförhållande och arbetstagen får en lön som motsvarar kollektivavtalsnivån i branschen. Arbetsförmedlingen går in med en subvention på i princip dubbla arbetsgivaravgiften. Nystartsjobb är tillgodoräkningsbara för arbetslöshetsersättning.

Instegsjobben styrs av förordning och är därför en arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Men likväl är instegsjobb en anställning. Den är till enbart för nyanlända och har som krav att man deltar i SFI. Arbetstagen får lön i nivå med kollektivavtalet i branschen och arbetsgivaren får en subvention på 80 procent av lönen samt ett bidrag för handledning på arbetsplatsen. Ersättningen till arbetsgivaren utgår i maximalt tolv månader. Tiden i instegsjobb får man inte tillgodoräkna sig för kvalificering till a-kasseersättning. Till skillnad från nystartsjobben gör Arbetsförmedlingen en prövning och bedömning av arbetet, arbetsplatsens lämplighet, handledningen samt ersättningens storlek och längd innan ett instegsjobb godkänns.

Som nyanländ kan man även komma i åtnjutande av snabbspåren för nyanlända, bland annat inom många yrken som organiseras av TCO-förbunden. De bygger i princip på att kombinera insatser som yrkessvenska, validering och kompletterande utbildning för personer som har utbildning i bristyrken. Extratjänster samt statliga beredskapsjobb eller praktik är exempel på andra insatser för nyanlända.

Den som fullföljt två år i etableringsuppdraget, men fortfarande behöver Arbetsförmedlingens insatser, har rätt att ta del i jobb- och utvecklingsgaranti samt jobbgaranti för unga. Ersättningen blir då aktivitetsstöd, som i princip motsvarar ersättningen från a-kassan. Saknar man rätt till a-kassa får man 223 kronor per dag om man är över 25 år. Är man under 25 år får man utvecklingsersättning på maximalt 141 kronor per dag om man gått ut gymnasiet.

I november 2016 var drygt 68 000 personer inskrivna i etableringsuppdraget. Under 2017 förväntas antalet öka till 79 000 varefter en viss minskning sker till 73 000 under 2018.⁹

Riktlinjer för den framtida arbetsmarknadspolitiken

Bättre samverkan mellan politikområden

Många av de uppgifter som arbetsmarknadspolitiken ska lösa kräver insatser även inom andra politikområden. Framförallt måste arbetsmarknads- och utbildningspolitiken samordnas bättre och i större utsträckning dra nytta av varandras insatser och resurser. Bildning och utbildning har ett värde i sig, både för individen och samhället. Då utbildning samtidigt har stor betydelse för möjligheterna att få ett arbete och utvecklas i detta vill TCO se mer utbildning i arbetsmarknadspolitiken och mer arbetsmarknad i utbildningspolitiken. Även regional-, närings-, migrations- och socialpolitiken måste utformas i samklang med arbetsmarknads- och utbildningspolitiken för att uppnå hög sysselsättning, låg arbetslöshet, god matchning, bra omställningsförmåga och snabbare etablering på arbetsmarknaden.

En tydligare ansvarsfördelning inom arbetsmarknadspolitiken

Som framgått ovan ser omställningssystemet för arbetslösa i praktiken väldigt olika ut beroende på vilken situation man befann sig i innan man blev arbetslös och vilken erfarenhet man har av arbetsmarknaden.

Genom omställningsavtalens framväxt och utveckling de senaste decennierna har arbetsmarknadens parter kommit att ta ett stort ansvar för att merparten av de tillsvidareanställda som blir övertaliga vid driftsinskränkningar går vidare till nytt arbete. För att omställningsavtalen ska fortsätta att utvecklas är det viktigt att staten inte genomför förändringar som inverkar menligt på avtalens utveckling i de regelverk som på olika sätt bär upp omställningsavtalen, till exempel förenings- och förhandlingsrätten, konflikträtten och anställningsskyddet.

Att parterna har tagit ett stort ansvar för de som blir uppsagda

på grund av driftsinskränkningar innebär dock inte att det saknas behov av statliga insatser för dem som blir uppsagda på grund av arbetskraftsbrist. Samarbetet mellan omställningsorganisationerna och Arbetsförmedlingen måste förbättras, till exempel genom bättre överlämning när någon går från en omställningsorganisation till Arbetsförmedlingen. Omställningsorganisationerna måste dessutom ges möjlighet att använda sig av Arbetsförmedlingens utbildningar och anställningsstöd. De som inte får nytt arbete efter insatser hos en omställningsaktör ska ha rätt till lämpliga insatser från Arbetsförmedlingen.

Arbetsförmedlingen kommer även fortsättningsvis att vara den centrala aktören i den aktiva arbetsmarknadspolitiken. Arbetsmarknadspolitiken är en nationell angelägenhet och staten bör därmed ha det primära ansvaret. Det måste dock finnas möjligheter att där så är lämpligt göra lokala och regionala satsningar. Baserat på vad som ger bäst resultat ska Arbetsförmedlingen, liksom idag både göra saker i egen regi och anlita externa leverantörer.

Arbetsförmedlingens resurser kommer av naturliga skäl att i första hand användas för att hjälpa de som har svårast att komma in i eller återkomma till arbetsmarknaden. Samtidigt finns det andra grupper som även de kan behöva stöd från Arbetsförmedlingen.

För personer som blir arbetslösa på grund driftsinskränkning, men som inte uppfyller kvalifikationskraven i omställningsavtalen eller som inte står under omställningsavtal eftersom arbetsgivaren saknar kollektivavtal, måste Arbetsförmedlingen kunna erbjuda lämpliga insatser redan i ett tidigt skede.

Vad gäller personer som varvar korta perioder i olika atypiska anlitandeformer med korta perioder av arbetslöshet har staten ett ansvar för att tillhandahålla insatser, till exempel vägledning, rådgivning eller utbildning, som underlättar för dem att få en mer stabil situation på arbetsmarknaden.

Andelen arbetslösa som Arbetsförmedlingen bedömer vara funktionshindrade har ökat på senare år. En del av ökningen har sannolikt att göra med ökade krav på arbetsmarknaden och de arbetsmarknadspolitiska regelverkens utformning. Funktionsnedsatta arbetslösa ska liksom idag vara statens ansvar.

Nyanlända är en grupp vars storlek varierar över tid och som dessutom under sin första tid i landet kan komma att vistas på flera olika orter. Nyanlända är dessutom en mycket heterogen grupp där behovet och formen av insatser för etablering på arbetsmarknaden varierar. Det är därför naturligt att staten har det primära ansvaret för etableringsinsatserna. På så vis blir det enklare att få kontinuitet i insatserna samt lättare att erbjuda det breda spektrum av olika insatser som behövs beroende på individens utbildnings- och arbetsmarknadsbakgrund. Insatser bör påbörjas redan under asyltiden och statens ansvar ska kunna fortsätta längre än de två år som etableringsperioden idag varar.

Då den vanligaste orsaken till mer långvarig arbetslöshet bland ungdomar är avsaknad av gymnasiekompetens är det naturligt att kommunerna har huvudansvaret för denna grupp. Kommunerna har på senare år kommit att ta ett allt större ansvar i arbetsmarknadspolitiken, inte bara för ungdomar. TCO anser att denna utveckling måste brytas. Genom att förändra kvalifikationsvillkoren till arbetslöshetsförsäkring kan fler omfattas av denna istället för av kommunernas försörjningsstöd. Det innebär i sin tur att den gruppen på ett tydligare sätt kommer att ingå i den statliga arbetsmarknadspolitiken. Huvudregeln bör vara att den som saknar annan problematik än försörjningssvårigheter ska hänvisas till Arbetsförmedlingen istället för till kommunens socialtjänst.

TCO anser också att det är viktigt att stärka samverkan mellan olika nivåer i samhället och mellan staten och arbetsmarknadens parter. Det bör till exempel vara möjligt att utveckla samarbetet mellan det reguljära utbildningsväsendet, Arbetsförmedlingen, kommunerna och näringslivet på regional nivå för att förbättra kompetensförsörjningen.

De arbetsmarknadspolitiska insatserna måste anpassas till dagens och morgondagens arbetsmarknad

Den aktiva arbetsmarknadspolitiken innehåller en lång rad insatser – till exempel utbildning, vägledning, praktikplatser och subventionerade anställningar – med syfte att underlätta för arbetslösa att komma tillbaka till arbete eller in på arbetsmarknaden. Detaljer i regelverken som styr insatserna justeras ofta. Samtidigt innebär förändringar på arbetsmarknaden att många insatser inte fungerar lika bra som tidigare och att det finns behov som inte täcks av existerande insatser. Kompetenskraven i arbetslivet och utbildningsnivån i arbetskraften har höjts, med nya krav på utbildningsinsatserns innehåll och form. Allt fler varvar korta perioder i atypiska anlitandeformer med korta perioder av arbetslöshet och har behov av insatser som underlättar att få en fastare fot på arbetsmarknaden, men som inte är villkorade med att man är arbetslös under en längre period.

TCO vill därför se en bred översyn av de arbetsmarknadspolitiska insatserna. En sådan översyn bör inte bara inbegripa de insatser som Arbetsförmedlingen står för utan även inkludera insatser inom till exempel det reguljära utbildningsväsendet. Såväl enskilda insatser som möjligheterna att kombinera olika insatser behöver ses över. Vid översynen bör de erfarenheter av samarbete mellan arbetsmarknadens parter, Arbetsförmedlingen, utbildningsanordnare och andra myndigheter som skett på senare år, bland annat inom ramen för snabbspåren för nyanlända, tas tillvara.

Arbetslöshetsförsäkringen måste omfatta fler

Arbetslöshetsförsäkringen är central för omställningen. Trygghet i förändring ökar rörligheten på arbetsmarknaden. Alltför många arbetslösa är idag hänvisade till kommunernas försörjningsstöd eftersom kraven för att få ersättning är så högt satta. Den som har börjat arbetat och således visat sig anställningsbar samt den som slutfört eftergymnasiala studier, bör ges möjlighet att på egen hand fortsätta etableringen på arbetsmarknaden. Det kräver att kvalifikationsreglerna görs mer generösa. En generös arbetslöshetsförsäkring måste

ha regler och kontrollfunktioner som är tydliga och som efterlevs. En nationell statlig aktör som Arbetsförmedlingen är bättre skickad än till exempel kommunerna att svara för kontrollen av försäkringen.

Kvalificerad vägledning

Alla bör ha rätt till kvalificerad vägledning för studie- och yrkesval. Inte bara arbetslösa utan även yrkesverksamma behöver få en kontaktpunkt som har goda kunskaper om just deras yrke, arbetsmarknad och vilket utbildningsutbud som kan vara relevant. Idag är vägledningen alltför uppsplittrad och saknar samordning. Vägledningen bör omfatta profilering, kartläggning samt förslag till individuella insatser.

Ge högskolan och yrkeshögskolan ett omställningsuppdrag

En växande andel av arbetskraften har utbildning på eftergymnasial nivå. Arbetslösheten bland dessa är lägre än bland personer med gymnasial eller förgymnasial utbildning. En allmän nedgång i konjunkturen eller en nedgång i en eller flera branscher skulle dock kunna innebära att även många högutbildade drabbas av arbetslöshet. Redan idag finns många bristyrken på högskolenivå. Möjligheterna för personer som är eller riskerar att bli arbetslösa eller långtidssjukskrivna att få utbildning på högskolenivå måste därför förbättras.

TCO anser att högskolan och yrkeshögskolan ska få ett omställningsuppdrag. I omställningsuppdraget ska ingå att tillhandahålla utbildning som vad gäller ämnesinnehåll och format passar yrkesverksamma, arbetslösa, sjukskrivna och nyanlända.

Möjligheterna för Arbetsförmedlingen och omställningsorganisationerna att utnyttja utbildning från universitet och högskolor bör öka. Utbildning på eftergymnasial nivå motsvarande högst sex månaders heltidsstudier bör kunna erbjudas som arbetsmarknadsutbildning, en möjlighet som idag bara finns för nyanlända. Omställningsorganisationerna bör få möjlighet att köpa uppdragsutbildning från universitet och högskolor, vilket de idag inte har rätt till.

Insatser mot arbetskraftsbrist

Arbetsmarknadspolitiken ska inte bara se till att människor undviker arbetslöshet, den ska även bidra till att tillgodose rätt efterfrågan på arbetskraft. Med de förändringar som väntas inom olika verksamheter får vi räkna med att efterfrågan på välutbildad personal kommer att öka. Lärosätena måste bidra med att öka antalet som utbildas, men även annat måste göras. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder och omställningsinsatser ska stimulera till utbildning för yrken där det råder brist. Arbetslivspolitiken ska öka drivkrafterna att röra sig till bristyrken, men minska behovet att röra sig från bristyrken. Inriktningen bör vara att göra bristyrkena mer attraktiva.

Noter

¹ SCB; AKU 2015, SM 1502

² Som ingående i arbetskraften räknar SCB alla sysselsatta och arbetslösa i åldern 15–74 år. Det är väl känt att heltidsstuderande som söker arbete, till exempel helgjobb, räknas som arbetslösa och därför även är en del av arbetskraften. Det kan givetvis ifrågasättas om den gruppen ska räknas till de arbetslösa. Vidare kan man diskutera vilken åldersgräns som bör tillämpas för arbetskraften. Många menar att åtminstone tiden upp till övre tonåren bör upptas av studier.

³ I den officiella statistiken inom EU dras gränsen för långtidsarbetslöshet vid tolv månader

⁴ SCB; AKU 2015, SM 15:01

⁵ I Sverige finns ett antal omställningsorganisationer som på basis av kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter inom olika branscher hjälper till med omställning för de arbetstagare som har blivit uppsagda eller är i riskzonen för övertalighet. De fem största omställningsorganisationerna är TRR Trygghetsrådet, Trygghetsstiftelsen, Trygghetsfonden TSL, Omställningsfonden samt Trygghetsrådet TRS.

⁶ Endast omställningsavtalet för TRS omfattar visstidsanställda

⁷ Visstidsanställda har dock tillgång till fackens inkomstförsäkringar om man uppfyller kvalifikationskraven för dessa

⁸ Se Försäkringskassans hemsida

⁹ Arbetsförmedlingen:

Arbetsmarknadsutsikterna hösten 2016 – Prognos för arbetsmarknaden 2016-2018, s. 68

TCO

TCO är en partipolitiskt fristående centralorganisation som består av 14 fackförbund som tillsammans organiserar cirka 1,4 miljoner medlemmar.

Bland TCO-förbundens medlemmar finns många olika yrkesgrupper, allt från civilekonomer, jurister, civilingenjörer och statsvetare till socionomer, lärare, sjuksköterskor, poliser och skådespelare. TCO är den fackliga centralorganisation vars förbund organiserar flest akademiker.

TCO-förbunden finns inom alla områden på arbetsmarknaden, inom såväl privat och offentlig sektor som inom tjänste- och tillverkningsindustrin. Fackförbunden har stora kunskaper och lång erfarenhet av de spelregler som gäller mellan anställda och arbetsgivare.

Vill du veta mer? Gå in på www.tco.se

Tjänstemännens centralorganisation
Linnégatan 14, 114 94 Stockholm
Tel 08-782 91 00, tco.se

